

જળ પ્રદૂષણ : સમસ્યા અને ઉકેલો

આ લેખમાં આપણે નદીઓ, સમુદ્રો અને જળચર પ્રાણીઓના પ્રદૂષણ વિશે વાત કરીશું. આ કરવા માટે, અમે તે કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે તે સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરીશું જળ પ્રદૂષણ, તમે તેને કેવી રીતે લડશો અને તેની અસર જીવન પર પડે છે.

તેમાં કોઈ શંકા નથી કે જળ પ્રદૂષણ એ એક છે મુખ્ય સમસ્યાઓ આજે ઘણી વસ્તીનો સામનો કરવો. જોકે તાજેતરનાં વર્ષોમાં, ઘણા દેશો એવા છે જે આ સમસ્યા સામે લડવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે.

પાણી કેવી રીતે દૂષિત છે?

જેમ કે બધા જાણે છે, જીવન જીવન માટે પાણી આવશ્યક છે, તેથી તેનું દૂષણ તે વિસ્તારોના આર્થિક અને સામાજિક વિકાસ માટે ખૂબ નુકસાનકારક છે જળ સંસાધનો તેઓની હાલત ખરાબ છે.

ઘણી વખત આપણે એ જાણતા નથી કે પ્રદૂષિત પાણી એ માત્ર તેવું જ નથી જે મોટા કારખાનાઓનું કારણ બને છે, અને અન્ય કારખાનાઓ જે વિસ્તારોમાં કાર્યરત છે નદીઓ અથવા સમુદ્રની નજીક. સમુદ્ર અને પાણી બધા માટે સારું હોવાથી અમારી પણ જવાબદારીનો ભાગ છે.

જળ પ્રદૂષણ ક્યાંથી આવે છે?

સામાન્ય રીતે જળ પ્રદૂષણ વિવિધ પ્રદૂષક પદાર્થોના જળ સંસાધનો (નદીઓ, સમુદ્રો, તળાવો, વગેરે) માં પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ સાવ દ્વારા થાય છે. પ્રકૃતિમાં પોતાની જાતને સાફ કરવાની ક્ષમતા હોય છે જો તે ઓછી માત્રામાં પ્રદૂષકો મેળવે છે, અને આ રીતે, સંતુલન ફરીથી પ્રાપ્ત કરે છે. જ્યારે પ્રદૂષકો સિસ્ટમની શોષણ ક્ષમતા કરતાં વધી જાય છે ત્યારે સમસ્યા શરૂ થાય છે.

જળ પ્રદૂષણના મુખ્ય સ્વરૂપો:

તેમાંથી એક તેની સાથે કરવાનું છે કુદરતી ચક્ર, જે દરમિયાન તે પૃથ્વીના પોપડા, વાતાવરણ અને પાણીમાં અસ્તિત્વમાં રહેલા કેટલાક પ્રદૂષક ઘટકો (જેમ કે ઓગળેલા અથવા સ્થગિત ખનિજ અને કાર્બનિક પદાર્થો) સાથે સંપર્કમાં આવી શકે છે.

પરંતુ જળ પ્રદૂષણનો બીજો પ્રકાર - જે સૌથી મહત્વપૂર્ણ અને હાનિકારક હોવાનું માનવામાં આવે છે - તે એક છે જેનો મનુષ્યની ક્રિયા સાથે વિશેષ સંબંધ છે. અહીં આપણી પાસે ઘણી સંભાવનાઓ છે. સૌથી સામાન્ય વચ્ચે આપણે ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ:

Industrialદ્યોગિક અને શહેરી પ્રક્રિયાઓમાંથી શેષ ઝેરી પદાર્થોનું વિસર્જન, જે નદીઓ, દરિયા અને તળાવોમાં ફેંકી દેવામાં આવે છે.

દ્વારા ઉત્પાદિત પ્રદૂષણ કૃષિમાં જંતુનાશકો અને ખાતરોનો સઘન ઉપયોગ સઘન, જે ભૂગર્ભ જળચર પ્રાણીઓમાં પ્રવેશ કરે છે.

દરિયાકાંઠે કચરો ફેંકી દેવામાં આવે છે, દુર્ભાગ્યે આ કચરો અઘોગતિ કરવામાં સેંકડો અથવા હજારો વર્ષોનો સમય લે છે.

નૌકાઓમાં પ્રદૂષક ઇંધણનો ઉપયોગ, જે નૌકાઓ સાફ કરવાના પરિણામે અથવા પ્રેસ્ટિજ જેવા અકસ્માતોના પરિણામે સમુદ્રમાં સમાપ્ત થાય છે.

જળ સંસાધનોનું દૂષણ

સમુદ્ર એક માત્ર એવું નથી જે દૂષિતતા પ્રાપ્ત કરે છે, હકીકતમાં આપણને નદીઓ અને તળાવોના દૂષણને લીધે મોટી સમસ્યા છે.

દુર્ભાગ્યે, ઘણા એજન્ટો છે જે નદીઓ અને તળાવોને પ્રદૂષિત કરી શકે છે. સૌથી મહત્વપૂર્ણ હશે:

ગટરનું પાણી અને અન્ય અવશેષો કે જે oxygenક્સિજનની માંગ કરે છે (જે સામાન્ય રીતે કાર્બનિક પદાર્થો હોય છે, જેનું વિઘટન પાણીના ઓક્સિજનને ઉત્પન્ન કરે છે).

ચેપી એજન્ટો જે અંતમાં ગેસ્ટ્રોઇન્ટેસ્ટીનલ ડિસઓર્ડર અને તે પાણી પીનારાઓને ભયંકર રોગોનું કારણ બને છે (કોલેરા, ...).

છોડના પોષક તત્વો તેઓ જળચર છોડના વિકાસને ઉત્તેજીત કરવાનો છે, જે વિઘટન, ઓગળેલા ઓક્સિજનને સમાપ્ત કરે છે અને અપ્રિય ગંધ કરતાં વધુનું કારણ બને છે.

રાસાયણિક ઉત્પાદનો, જેમ કે જંતુનાશકો, વિવિધ industrial ધોગિક ઉત્પાદનો, રાસાયણિક પદાર્થો ડીટરજન્ટ, સાબુ અને અન્ય કાર્બનિક સંયોજનોના વિઘટનના ઉત્પાદનોમાં સમાયેલ છે.

જળ પ્રદૂષણના પરિણામો

જેમ આપણે જાણીએ છીએ, આવા પાણીના દૂષણ તરફ દોરી શકે છે નદીઓના દૂષણ, માટે સમુદ્ર પ્રદૂષણ, અથવા તો સરોવરો, જળાશયો, ડેમો ... છેવટે, તે બધું જેમાં પાણી છે.

શરૂઆતમાં, આ દૂષણ પ્રાણીસૃષ્ટિ અને તેનામાં જીવી શકે તેવા પ્રાણીઓને અસર કરે છે. આ રીતે, પ્રદૂષક તત્વોનો પરિચય ખોરાક શૃંખલા, અને તેઓ ત્યાં સુધી higherંચી લિંક્સ, એટલે કે, અમને ન પહોંચે ત્યાં સુધી આક્રમણ કરી રહ્યા છે.

દૂષિત પાણીમાં રહેતાં જીવંત પ્રાણીઓને, જેમ કે માછલીઓ અને શેલફિશને ખોરાક આપીને, આપણે પીએ છીએ અને તેઓએ લીધેલા ઝેરને એકઠું કરીએ છીએ, જેના જીવલેણ લાંબા ગાળાના પરિણામો હોય છે, જેમ કે એલર્જી અથવા કેન્સર જેવા રોગોના દેખાવ જેવા.

આ ઉપરાંત, વધુ પોષક તત્વો સંચિત થાય છે આપણે ખાદ્ય સાંકળમાં areંચા છીએ, એટલે કે આપણે આપણે આપણા જીવ દરમિયાન અન્ય જીવો કરતાં ઘણા

વધુ ઝેર એકઠા કરીએ છીએ. હકીકતમાં, તાજેતરના અધ્યયનો દર્શાવે છે કે સ્પેનમાં માછલીઓનો વપરાશ વધુ હોવાને કારણે સ્પેનિયાઈસમાં જર્મન કરતા આપણા લોહીમાં દસ ગણો વધુ પારો છે.

આ ઉપરાંત, તે ધ્યાનમાં લેવું આવશ્યક છે કે દૂષિત પાણી ટાઇફોઇડ તાવ, કોલેરા, ગેસ્ટ્રોએન્ટેરાઇટિસ ... અને કારણ જેવા વિવિધ પ્રકારના રોગો લઈ શકે છે. વસ્તી મૃત્યુદરભાસ કરીને બાળક. સ્વચ્છ અને સ્વસ્થ પાણી માનવ વિકાસ અને સમૃદ્ધિ તરફ દોરી જાય છે.

પાણીના પ્રદૂષણને ઓછું કરવામાં મદદ કેવી રીતે કરવી?

સામાન્ય રીતે, તે અમારું અતિશય વપરાશ છે જે જળ પ્રદૂષણનો મોટો ગુનેગાર છે, કારણ કે તમામ પ્રકારના માલના ઉત્પાદનમાં પાણીનો મોટો વપરાશ થાય છે, અને તે દૂષિત થાય છે. દાખલા તરીકે, સેંકડો કલરન્ટ્સ અને ખૂબ પ્રદૂષક પદાર્થોનો ઉપયોગ ફૂટવેર જેવા જ કપડાં બનાવવા માટે કરવામાં આવે છે.

મોટાભાગના દૂષણને કારણે છે સઘન કૃષિ, જેને જંતુનાશકોની જરૂર હોય છે, જેનું નિર્માણ મોટા પ્રમાણમાં પાણીનો વપરાશ કરે છે અને નદીના પટમાં પ્રદૂષિત પદાર્થોના વિસર્જન તરફ દોરી જાય છે. તદુપરાંત, આ જંતુનાશક દવાઓ અને ખાતરોનો ઉપયોગ જમીન અને જળચર પ્રદૂષકોને પ્રદૂષિત કરે છે. કાર્બનિક ઉત્પાદનોના વપરાશ દ્વારા આપણે પ્રદૂષણ ઘટાડવામાં ફાળો આપી શકીએ છીએ, આમ સઘન કૃષિ દ્વારા ઉત્પાદિત ઉત્પાદનોને ઘટાડીએ છીએ.

પાણીનો વપરાશ અને પ્રદૂષણ કરતી બીજી પ્રવૃત્તિ છે કાગળ વિરંજન, રિસાયકલ કરેલા કાગળનું સેવન પાણીના ઓછા પ્રદૂષણમાં ફાળો આપે છે.

ઘણી વખત કેટલાક કચરો, જેમ કે પ્લાસ્ટિક બેગ પાણીમાં સમાપ્ત થાય છે. આ સમુદ્રમાં જાય છે અને આવા વિઘટન સુધી ત્યાં લાંબા સમય સુધી રહે છે. પ્લાસ્ટિકની થેલીઓનો ઉપયોગ ઘટાડીને અને પછીની સારવાર અને રિસાયક્લિંગ માટે પીળા રંગના કન્ટેનરમાં હવે ઉપયોગી ન હોય તેવા લોકોને જમા કરીને આ ટાળી શકાય છે.

જળ પ્રદૂષણ દુર કરવાના ઉપાય

દેશના ભૂગર્ભ જળમાંથી ૩૩ ટકા માનવ માટે પીવાલાયક નથી, જ્યારે ગુજરાત રાજ્યમાં ૨૧ જિલ્લાઓમાં ભૂગર્ભ જળમાં ક્ષારનું પ્રમાણ ખૂબ જ વધી રહ્યું છે. જે માનવ માટે પીવાના ઉપયોગ થઈ સ્વાસ્થ્ય માટે હાનિકારક છે. આખા દેશ માટે પીવાના શુદ્ધ પાણીનો મોટો પડકાર આગામી વર્ષોમાં આવી રહ્યો છે. જળ પ્રદૂષણની સમસ્યાઓમાં સૌથી મોટી અને મહત્વની જો કોઈ સમસ્યા હોય તો તે એ છે કે શુદ્ધ પાણીનો બગાડ જે થાય છે, અને પાણીના વિવિધ પ્રશ્નોમાં મહત્વનો પ્રશ્ન શુદ્ધ પાણીનો છે. ત્યારે શુદ્ધ પાણીની વધી રહેલી કટોકટી અને પ્રદૂષિત પાણીનું વધતું પ્રમાણ, તેમ જ પાણીમાં થતા પ્રદૂષણના પરીણામે પાણીમાં ક્ષારનું પ્રમાણ ખૂબ જ જોવા મળે છે આ વિષે ટૂંકમાં જોઈએ તો-

- ૧ લિટર પાણીમાં ૮ થી ૧૦ ગ્રામ ઓક્સિજન દ્રવ્ય હોય છે, તેમાં અન્ય જૈવિક રાસાયણિક અશુદ્ધિઓ દ્રવ્યો ન હોય ત્યારે તે શુદ્ધ જળ છે, અને કોઈ પ્રકારની મલિનતત્વો ભળવાથી એ અશુદ્ધ બને છે.
- ઘર વપરાશ માટે ઉપયોગી પાણીમાં ભળતું પ્રદૂષણ જોઈએ તો ખાસ કરી વાસણ ધોવા, કપડા ધોવા, સ્નાનક્રિયા વગેરેમાં ઉપયોગમાં લેવાતા સાબુ, ડિટર્જન્ટના રસાયણો પાણીમાં ભળે છે તેથી પાણી અશુદ્ધ છે.

- ઔદ્યોગિક એકમો દ્વારા છોડવામાં આવતા પ્રદૂષિત પાણીમાં એસિડ, ઝેરી રસાયણો, આલ્કોલી, વિવિધ પ્રકારના ધાતુના ક્ષાર, રંગ રસાયણો અને ચામડા ઉદ્યોગ દ્વારા ઉત્પન્ન થયેલા કાર્બનિક સંયોજન સાથે એન્ટ્રેક્સ પ્રકારના સૂક્ષ્મજીવો પાણીમાં ભળે જેથી પાણી અશુદ્ધ બને છે.
- આજે ખાણ ઉદ્યોગમાં કાચી ધાતુનું શુદ્ધિકરણ જેવી પ્રક્રિયા દ્વારા તેમજ ન્યુક્લિયર પાવરપ્લાન્ટ દ્વારા પાણીમાં કોબાલ્ટ, કેલ્શિયમ, સ્ટ્રોન્શિયમ, કેડમિયમ, સલ્ફાઈડ વગેરે પાણીમાં ભળવાથી પાણી પ્રદૂષિત થાય છે. જેમાં કેટલાક પદાર્થો રેડિયો એક્ટીવ ગુણધર્મો ધરાવે છે.
- ખનીજતેલ, રિફાઈનરી ઉદ્યોગ દ્વારા પ્રદૂષિત પાણી જળાશયોમાં તેમ જ સમુદ્રમાં ઠાલવે છે. જળ પ્રદૂષણના વિવિધ પ્રકારોના આપણે વિગતે ચર્ચા કરીશું જેમાં માનવ દ્વારા સૌથી વધુ જળને પ્રદૂષિત કરવામાં આવે છે.

વિવિધ પ્રકારે જળ પ્રદૂષણ દુર કરવાના ઉપાય.

ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રમાં ઉપાય

જળ પ્રદૂષિત કરવામાં ઔદ્યોગિક કારખાનાઓનો કચરો વધુ જોવા મળે છે, આપણા સૌરાષ્ટ્ર વિસ્તારને મોટો દરીયા કિનારો મળેલ છે, તેથી દ્વારકાથી માંગરોળ અને ભાવનગર સુધીના દરિયાકિનારા ઉપર અનેક મંહાકાય ધમધમે છે. તેના ખરાબ કચરો અને બળતણ દરિયામાં ઠાલવતા હોવાથી આજે જળ પ્રદૂષણ વધ્યું પરિણામે દરિયા કિનારે જે સારી અને વધુ માછલી જે મળતી હતી, તેનું પ્રમાણ છેલ્લા ઘણા વર્ષોથી ઘટતા મત્સ્યઉદ્યોગના ઉત્પાદન પર ખૂબ વિપરીત અસર થાય છે. આમ દિન પ્રતિદિન નવા નવા કારખાનાઓ વધતા તેના કચરાએ જળને પણ પ્રદૂષિત કરી તેની ઉપયોગીતા પણ ઘટાડી છે. તેથી તેને ઝડપથી રોકવાના પ્રયત્નો હાથ ધરવા જોઈએ તેમજ સૌરાષ્ટ્રમાં સાડી ઉદ્યોગના લીધે

પીવાના પાણીની પણ ભયંકર સમસ્યા છે, અને જુનાગઢ શહેરમાં ક્ષારનું વધી રહેલ પ્રમાણ માટે પણ પ્રદૂષણ જવાબદાર છે. આથી ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે પ્રદૂષણ સંબંધિત નિયંત્રણ દાખલ કરવાની તાતી જરૂર છે. તેમ જ ઔદ્યોગિક નીતિમાં કંઈ બદલાવ લાવી પાણીનું પ્રદૂષણ ઘટાડી શકાય.

કૃષિક્ષેત્ર દ્વારા ઉપાય

આપણા દેશમાં સૌથી મોટું ક્ષેત્ર કૃષિક્ષેત્ર છે. તેમાં આઝાદી બાદ અને હરિયાણીકાંતિ પછી વધી રહેલા રાસાયણિક ખાતરો, જંતુનાશક દવાઓના વપરાશનું પ્રમાણ ખૂબ જ વધ્યું છે, આથી વરસાદમાં બધો જ કચરો અને પાક ના ધોવાય. સીધું કુદરતી રીતે મળેલ શુદ્ધજળ વરસતાની સાથે પ્રદૂષિત થઈ ઝેરી પાણી એકત્રિત થાય જે કુદરતે આપેલ શુદ્ધ જળ વરસવાની સાથે પ્રદૂષિત થાય છે. તેથી ખેડૂત આવી દવાનો છંટકાવ ઓછો કરે છે અને દેશી ખાતરની વપરાશ વધારે. સાથો સાથ જળનું જતન કરે વરસાદના શુદ્ધ જળની જાળવણી કરે તો જ આ અમૃતનો સ્વાદ લોકોને પ્રાપ્ત થાય.

ભૂગર્ભમાં ઉપાય

કુદરતે પૃથ્વીના પેટાળમાં અઢળક ખનિજ સંપત્તિ મૂકી છે. તે જ રીતે પાણીનો જથ્થો પણ રહેલો છે, તેના સાક્ષી સર્વ કોઈ છે. આજે વધી રહે શોધખોળ અને તેમાં કરાતા નવતર પ્રયોગો કરતી વેળાએ પણ ભૂગર્ભમાં પણ જળને નુકસાની ન થાય તેનું ધ્યાન રાખવું પૃથ્વીના પેટાળમાં નાઈટ્રોજન, આર્થન, ફ્લોરાઈડ જેવા તત્ત્વો હાનિકારક છે. આમ ભૂગર્ભમાં વધતા જળ પ્રદૂષણથી પાણીમાં આવતી દુર્ગંધો, ગરમી, ક્ષાર અને તેમ જ વધુ પડતું ડહોળું પાણી આ બધા કારણો માટે જવાબદાર

આપણે જ લાગીએ છીએ. તેથી ભૂગર્ભમાં પાણીનું પ્રદૂષણ ન વધે તેની ગંભીરતા લઈ ભૂગર્ભમાં સંશોધનો કરવા જોઈએ તો જ આપણને ભૂગર્ભમાંથી બહાર આવતું પાણી તેની શીતળતા અને શુદ્ધિ સાચી પ્રાપ્ત કરી શકીએ.

આ રીતે દિન પ્રતિદિન પાણીનું પ્રદૂષણ વધતું રહ્યું છે આથી તેને અટકાવવાની સર્વ કોઈની ફરજ છે. કુદરતી સંપત્તિએ આપણી મહામૂડી ગણી તેનું જતન કરવાની સરકાર, સમાજ અને સામાજિક સંસ્થાઓની પણ જવાબદારી છે. કુદરતી સંપત્તિનું મૂલ્ય સમજવું જોઈએ અને તેના માટે પર્યાવરણ સમતુલા જાળવવી જોઈએ, તેમાં લોક જાગૃતા એ મહત્વનો અને અસરકારક ઉપાય છે. જળ એ તો જીવન છે. આથી તેના વિના કોઈ પણ જીવ જીવન ટકાવી શકતો નથી. આથી જળ અને જળની શુદ્ધતા જાળવવી સર્વની ફરજ છે. પાણીનું પ્રદૂષણ તો જ એટલે કે લોક જાગૃતતા આવે આથી પ્રદૂષણ અટકાવવા માટે આટલું કરવાથી તાતી જરૂર જણાય છે.

- ખાસ કરીને જળ શુદ્ધ કરનાર જલીય જીવોની રક્ષા કરવી જોઈએ અને તેને વધુ જળ વિસ્તારમાં મૂકવા જોઈએ.
- ખેડૂતોએ ખેતીવાડીમાં જંતુનાશક દવાઓનો ઉપયોગ બહુ ઓછો કરવો જોઈએ.
- ઉપયોગ કરેલ ગંદા પાણીનો ઉપયોગ પિયત માટે કરવો જોઈએ.
- વહેતાં પાણીની આજુબાજુમાં દિવાલના કે પાળો બાંધવો જોઈએ.
- જળમાં મૃતક શબ નાખવા ઉપર પ્રતિબંધ લાદવો જોઈએ.
- જળમાં સમયસર પોટેશિયમ પરમેંગેનેટની દવા નાખવી જોઈએ.
- સરકારની જળ અભિયાન કામગીરીમાં સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓએ પણ સાથ અને સહકાર આપવો જોઈએ.

- જાહેરમાં આવેલા પાણીના ટાંકા કે કૂવાની જાળવણી કરવામાં આવે જેમા પડતા જીવજંતુ માટે ખાસ ઢાંકણ બનાવવામાં આવે દરેક ગ્રામ પંચાયત ખાસ પાતાળ કુવા કે બોરવેલની આજુ બાજુમાં છોડાતા ગંદા કચરાને દૂર કરાવે જાહેર પાઈપ લાઈન તૂટી હોય તો તેને ઝડપી રીપેર કરાવે જેથી ગટર અને પીવાના પાણીની લાઈનો દુર રાખે જેથી પાણીનું પ્રદૂષણ થતુ રોકી શકાય.
- ધાર્મિક ધર્મકાંડ કરતી વખતે પણ નદી કે તળાવ કે જાહેર પાણીના ઘાટનું સ્થળ પસંદ કરે છે. ત્યાં પાણીની પવિત્રતાનું ખાસ ધ્યાન રાખવું જોઈએ જેથી પાણીનું પ્રદૂષણ રોકી શકાય, આજે આપણા પવિત્ર ધામોમાં આવેલ નદીઓ સરોવરો કે પવિત્ર સ્થળો દામોકુંડ અને તુલશીશ્યામમાં આવેલ પાણીના (ગરમકુંડ) માં કરાતું પ્રદૂષણ રોકવા માટે તેમાં સાબુ, ડિટર્જન્ટ, કે વિવિધ વિધીની વસ્તુઓ અને ફળફળાદિ કે અન્ય પદાર્થ ઉપયોગ ન કરવો જોઈએ તેમાં કોઈ પદાર્થ ન નાખવાનો જાહેર પ્રતિબંધ મૂકવો જોઈએ.
- પાણીના સંગ્રહની પદ્ધતિ વૈજ્ઞાનિક ઢબની અપનાવવામાં આવે તેની ખાસ જાગૃતતા સમાજમાં લાવવી જોઈએ જેથી પાણીને ગુણવત્તા જળવાય અને તેમાં થતુ પ્રદૂષણ નિવારી શકાય છે.
- પાણીની પાઈપ લાઈન, કેનાલ કે પાણીના માર્ગમાંની સ્વચ્છતા જાળવવી જોઈએ તેમાં નિયત સમયે સાફ સફાઈ થવી જોઈએ.
- સામાજિક સંસ્થાઓએ જળ સંચય અને જળ જાળવણી માટે આગળ આવી શહેરી તેમ જ ગ્રામીણ પ્રજાને સંસ્થા દ્વારા જળના રક્ષણ અભિયાનમાં જોડવા જોઈએ.

પ્રકૃતિએ આપણને વાયુ, જળ, ભૂમિ તેમ જ ખનિજો ઘણું બધું આપ્યું છે. પરંતુ માનવી દ્વારા આ બધી સંપત્તિનો અયોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરવો એ સમાજની મુખ્ય જવાબદારી છે. સતત થતો વસ્તી વધારો, ઔદ્યોગીકરણ અને વિવિધ યોજનાઓની

પાછળ પર્યાવરણની ઘોર ઉપેક્ષા થાય છે અને તેથી પર્યાવરણ લક્ષી સમસ્યાઓ દિન પ્રતિદિન વધતી જાય છે. આ સમસ્યાઓ અને પર્યાવરણ બચાવવા બાબતે લોકોને જાગૃત કરવાનો સમય આવી ગયો છે. જો અત્યારે આ ગંભીર વિષય પર કંઈ વિચાર કરશું નહીં અને જાગૃતિ ફેલાવસું નહીં તો આવનારી સમસ્યાઓથી બચવા અને પર્યાવરણને બચાવવાની બાબતમાં નિષ્ફળ જાશું અને જો લોક સહકાર પ્રાપ્ત થશે નહીં તો વિપરીત પરિસ્થિતિ ઊભી થાશે, આથી પર્યાવરણના રક્ષણ અને સુધારા માટે લોકોમાં જાગૃતા આવે તે માટે પર્યાવરણ શિબિરો અને સેમિનારો યોજવાની આજે ખાસ તાતી જરૂર છે. જેથી પાણી, હવા, જમીન, જંગલ અને અવાજ આમ દરેકનું પ્રદૂષણ અટકે તેના માટે પર્યાવરણની સમતુલા જાળવવા સમાજની જાગૃતા હોવી જરૂરી છે. આ માટે સમાજ જાગે સરકાર તો સતત પર્યાવરણની ચિંતા કરે જ છે પણ દરેક વ્યક્તિએ આ ચિંતા કરવાનો સમય આવી ગયો છે, પાણીના પ્રદૂષણ માટે લોક જાગૃતિ એ જ ખરો ઉપાય લાગે છે.